

А. М. Бабенко,

докт. юрид. наук, доц., завідувач
кафедри теорії та історії держави і
права Одеського державного
університету внутрішніх справ

РЕЦЕНЗІЯ

**на монографію О. М. Артеменка «Злочини проти порядку проходження
військової служби: кримінологічне дослідження»
(за редакцією доктора юридичних наук, професора, члена кореспондента
НАПрН України В. В. Голіни, Харків, 2019 р.)**

В умовах війни на Сході України, порушення її територіальної цілісності та зазіхань на суверенітет країни надзвичайно гостро постало питання отримання об'єктивної інформації про злочини у військовій сфері та запобігання злочинам проти порядку проходження військової служби. У цьому сенсі монографія О. М. Артеменка за редакцією д. ю. н., професора, члена кореспондента НАПрН України «Злочини проти порядку проходження військової служби: кримінологічне дослідження» виявилася одним із перших кримінологічних досліджень і присвячена надзвичайно актуальній темі. Це є не випадковим, оскільки лише протягом 2013–2017 рр. рівень злочинів проти порядку проходження військової служби збільшився у понад 80 разів (з 45 до 3672 відповідно). Масштабність їх поширення у воєнній сфері призвела до кардинальної зміни всієї структури сучасної військової злочинності, в якій питома вага злочинів, передбачених статтями 407–409 КК України, сягає 80 %. Автор вірно зазначає, що злочини проти порядку проходження військової служби характеризуються нерівномірною територіальною поширеністю, переконливо доводять залежність їх рівня від розміщення і концентрації військової інфраструктури, особливостей дислокації військових частин і підрозділів.

Робота характеризується вдало обраною структурою, яка є логічно побудованою, зумовлена поставленими метою та завданнями дослідження, його

об'єктом і предметом, відповідає логіці наукового пошуку. Основні результати монографії спрямовані на науково-практичне забезпечення реалізації основних положень Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України»» від 26 травня 2015 р. № 287/2015. Обраний напрям дослідження узгоджується з Концепцією розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття, схваленою Координаційним бюро з проблем кримінології НА-ПрН України у 2002 р.

Результати монографії будуються на достатній для дослідження такого рівня методологічній базі. Робота характеризується застосуванням дослідницьких методів сучасної теорії пізнання, у тому числі таких, як метод діалектичного аналізу, системно-структурний, формально-логічний, статистичний та ін. Не викликає заперечень і ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у монографії та їх достовірність, оскільки вони ґрунтуються на солідній емпіричній базі та підкріплюються чисельними теоретичними надбаннями кримінологічної науки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що монографія виявилася одним із перших в Україні кримінологічним дослідженням, в якому комплексно розглядаються питання запобігання злочинам проти порядку проходження військової служби. Представлені автором концептуальні положення, висновки, рекомендації загалом мають наукову цінність, є новими або такими, що наділенні істотними ознаками новизни.

Особливого схвалення заслуговує система та глибина пізнання автором кримінологічної природи злочинів проти порядку проходження військової служби через призму сфери їх вчинення; особливостей видового об'єкта; суб'єкта; кримінологічних особливостей; різноманіття форм прояву; спрямованості злочинних дій; підвищеної суспільної небезпечності. Відмінною ознакою роботи є той факт, що результати дослідження мають не лише тео-

ретичне, а й яскраво виражене прикладне значення для практики запобігання злочинам проти порядку проходження військової служби, оскільки вони ґрунтуються на виваженій кримінологічній характеристиці самої злочинності досліджуваного виду, основних ознаках особистості злочинця-військовослужбовця, який порушив порядок проходження військової служби, та системі криміногенних чинників, що детермінують злочини проти порядку проходження військової служби. Усі представлені у роботі результати, як зазначалося вище, базуються на вагомій емпіричній базі, є валідними, репрезентативними та науково перевіреними.

Характерологічною особливістю монографії є той факт, що числові дані, які відбивають основні соціально-кримінологічні параметри злочинності проти порядку проходження військової служби, особистості злочинця і т. д., представлені у зручній для сприйняття, аналізу та перевірки результатів формі, – у вигляді таблиць, діаграм, сектограм тощо. Представлені дані супроводжуються грамотними коментарями, аналізом, об'єктивними висновками і логічними поясненнями. Це свідчить про високу кримінологічну культуру автора, глибини навички наукового пізнання, знання та вміння працювати з великими обсягами кримінологічної інформації, відстежувати закономірності соціальних процесів, виділяти та візуалізувати важливі кримінологічно значимі індикатори, що найбільш точно відображають параметри досліджуваного явища та пов'язаних із ним процесів. Це, на наш погляд, є важливою інформаційно-аналітичною базою для розробки відповідних запобіжних заходів й адекватного реагування на кримінологічні виклики.

У роботі містяться приклади судової та слідчої практики, проводиться детальний аналіз конкретних прикладів із практики, надаються відповідні висновки і коментарі. На цій основі та з урахуванням матеріалів кримінальних проваджень і вироків здійснюється типологія особистості злочинця-військовослужбовця, який порушив порядок проходження військової служби.

Ми підтримуємо автора, що детермінацію досліджуваних злочинів складає симбіоз криміногенних чинників соціально-психологічного, організаційно-управлінського, соціально-економічного та нормативно-правового характеру. Заслуговує на схвалення той факт, що характеристика криміногенних чинників підтверджується відповідною статистикою, а також супроводжується результатами анкетування експертів і фахівців із запобігання злочинності проти порядку проходження військової служби. Аргументи, коментарі та висновки автора із цього приводу є науково обґрунтованими, послідовними та переконливими.

Дуже вдалим, точним та своєчасним вважаємо наведені автором приклади висловлювання відомих історичних діячів і політиків, а саме: імператора Франції Наполеона: «...Військо баранів, очолюване левом, завжди отримує перемогу над військом левів, очолюваних бараном...»; відомого французького політика і письменника А. Моруа у книзі «Чому пала Франція», що головною причиною поразки Франції на початку ХІХ ст. став низький моральний стан військовослужбовців, зумовлений прорахунками військового керівництва у тактиці військових дій. Цікавою також визнаємо висловлення англійського військового психолога Н. Коупленда у книзі «Психологія і солдат» про те, що найважливішим чинником психологічної стійкості військовослужбовців є їх віра у свого командира..., та багато інших.

Цікавим і перспективним вважаємо авторський підхід до визначення та реалізації стратегії запобігання злочинам проти порядку проходження військової служби у сучасних умовах. На думку автора, яку ми підтримуємо, державою має реалізовуватися зовнішня та внутрішня стратегія запобігання вказаним злочинам. Перша стратегія полягає в обмеженні поширеності кримінальних правопорушень, передбачених статтями 407–409 КК України, шляхом політико-дипломатичного вирішення військового конфлікту на Сході України. Зовнішня стратегія спирається здебільшого на політичні засоби, що можуть пов'язуватись із: виконанням Мінських угод; розміщенням на окупова-

ній території Донецької і Луганської областей України міжнародного миротворчого військового контингенту ООН; несиловою деокупацією неконтрольованих Урядом територій Сходу України; гнучкою політикою інформаційної протидії ворожій пропаганді та ін. Внутрішня стратегія, на відміну від зовнішньої, охоплює заходи загальносоціального й спеціально-кримінологічного запобігання злочинам проти порядку проходження військової служби. Автором справедливо наголошується на необхідності реалізації кількох груп заходів: соціально-економічних, бюджетних, ідеологічних, організаційних та ін.

Автор дуже вдало зазначає, що спеціально-кримінологічне запобігання злочинам проти порядку проходження військової служби складається із заходів кримінологічної профілактики, відвернення і припинення. Ефективним може виявитися запропонований комплекс заходів, спрямованих на: *психологічну профілактику* (розвиток вольової сфери військовослужбовців; підвищення їх стресостійкості; психологічна реабілітація; розширення діяльності капеланської служби та ін.); *організаційно-управлінські заходи* (створення нової системи органів військової юстиції; удосконалення діяльності правоохоронних органів; покращення організації військової служби; боротьба з алкоголізмом у збройних силах; посилення боротьби з корупцією у воєнній сфері; розширення участі громадськості у діяльності збройних сил тощо); *нормативно-правові заходи* (внесення змін і доповнень до чинного кримінального, кримінального процесуального, адміністративного законодавства, необхідність прийняття Закону України «Про Військову поліцію» та інших законів і т. д.); *інформаційні заходи* (підвищення прозорості діяльності збройних сил; покращення кримінологічної поінформованості суспільства про рівень законності у воєнній сфері; популяризація військової служби і професії військового; підвищення довірливих відносин Міністерства оборони і ЗМІ.); *відвернення злочинів проти порядку проходження військової служби та припинення вказаних кримінальних правопорушень* (інформування командуван-

ням військової частини, де несе службу військовослужбовець, щодо обізнаності про його злочинні наміри; зміна зовнішніх умов, на які розраховував злочинець, притягнення до відповідальності тощо).

Усі вищеназвані положення, висновки і рекомендації мають не лише наукову, а й практичну цінність. Їх реалізація, безумовно сприятиме практиці вдосконалення системи не лише даної категорії, а і інших злочинів цієї групи.

Результати монографії свідчать про великий досвід наукової та практичної діяльності автора, високопрофесійну їх орієнтацію у кримінологічній науці та добру обізнаність у науковій літературі й законодавстві, що відповідає надзвичайно високому рівню наукової кваліфікації. Головні висновки і пропозиції вченого ґрунтуються на достатній науковій платформі, тому нами визнаються науково обґрунтованими й оригінальними. Часто вони є прогностичними і сприяють перегляду усталених догм.

Особливо хотілося б відмітити широкий спектр аналізованих в монографії проблем пов'язаних із вдосконаленням запобігання злочинам проти порядку проходження військової служби не лише на тактичному, а й на стратегічному рівні. Рецензована праця визнається надзвичайно ґрунтовним дослідженням, в якому поєднуються теоретичні положення, практичні висновки, рекомендації і даються конкретні аргументовані пропозиції щодо вдосконалення системи запобігання військової злочинності.

У цілому результати монографічного дослідження О. М. Артеменка за редакцією д. ю. н., професора, члена кореспондента НАПрН України В. В. Голіни «Злочини проти порядку проходження військової служби: кримінологічне дослідження» (Харків, 2019 р.) має суттєве теоретичне і практичне значення, оскільки розширює кордони наукових знань відносно феномена злочинів проти порядку проходження військової служб, їх детермінації у сучасних умовах, специфічних якостей осіб, що вчиняють ці злочини, існуючих прогалин у діючій системі запобігання. Практичне значення полягає в тому, що сформульовані в монографії висновки й рекомендації можуть бути

використані під час вдосконалення системи запобігання цьому виду злочинів. Теоретичні й емпіричні надбання автора можуть бути використані також у навчальних курсах з кримінології, кримінального та кримінально-виконавчого права. Видання подібного роду результатів сприяє істотному збагаченню вітчизняної науки і є яскравим прикладом наукової наполегливості у прагненні до зміцнення злагоди, обороноздатності і правопорядку в країні.